

Karolina Alveryd
Utredare
Juridiska fakultetskansliet

Områdesnämnden för humanvetenskap

Remiss: Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, m.m. (SOU 2016:42)

Allmänt

Detta betänkande är ett delbetänkande från 2014 års människohandelsutredning, som i sitt *slutbetänkande* (som skall redovisas i oktober 2016) har att undersöka bl.a. om det finns behov av åtgärder i syfte att säkerställa ett starkt straffrättsligt skydd mot människohandel. I föreliggande *delbetänkande* har utredningen haft att

- Utvärdera vilket genomslag 2011 års höjning av straffminimum för brottet köp av sexuell tjänst har fått, i syfte att säkerställa att straffet vid allvarliga köp av sexuell tjänst fullt ut motsvarar brottslighetens allvar;
- Analysera och ta ställning till om köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet samt att, oavsett ställningstagande i sak, lämna förslag på hur ett undantag från kravet på dubbel straffbarhet bör utformas;
- Se över straffskalan för köp av sexuell handling av barn och överväga en höjning av straffminimum, i syfte att säkerställa en straffskala som återspeglar brottets allvar;
- Se över och utvärdera tillämpningen av oaktsamhetskravet för gärningsmän beträffande brottsoffers ålder vid sexualbrott mot barn (BrB 6:13) samt överväga behovet av ändringar i stadgandet.

Parallellt med utredningen pågår också bland annat, inom området för sexualbrott, arbetet i 2014 års sexualbrottskommitté, vars betänkande skall avlämnas i oktober 2016.

Som en generell bakgrund till vad som längre nedan sägs rörande utredningens förslag skall först något sägas om ett par för utredningens förslag relevanta allmänna tendenser inom arbetet med straffrättslagstiftning, sexualbrottsrelaterad eller av annat slag.

Det finns en över tid mer eller mindre ständigt pågående vilja hos lagstiftaren till intensifiering och ”förtätning” av straffrättsanvändningen. Ett uppmärksammat område under senare tid har i sådant hänseende varit brotten mot person, inklusive sexualbrott (varom mer strax nedan). Ett behov som då ofta förs fram är det av en mer ”nyanserad”

straffmätning, ett slags straffrättsligt nyspråk som främst betyder att straff, straffnivåer o.d. på olika sätt anses böra *höjas*.

Förändringar (och förslag till förändringar) i sådan riktning kommer till stegvis, i små steg, ofta utan att mer av helhetsperspektiv på regleringen i fråga intas eller ens möjliggörs (mer av helhetsperspektiv förhindras ofta redan genom att respektive utredning i direktiven ges ett kraftigt beskuret manöverutrymme).

Relativt snabbt efter genomförda förändringar beordras också utvärderingar av huruvida de i lagen genomförda förändringarna fått önskat genomslag i praxis. Detta – att sådana utvärderingar görs – är givetvis i princip av godo. Rimlig tid måste dock få gå innan det är lämpligt att en utvärdering görs och nya förändringar föreslås och eventuellt genomförs.

Det finns, med tanke på bland annat rättssäkerhet och de eventuella moralbildande effekter som straffrättslagstiftning tänks kunna ha, ett generellt värde med att sådan lagstiftning ligger still, lämnas orörd. Det finns givetvis också andra och motstående värden som ofta kan övertrumfa detta värde – lagstiftningen kan behöva förändras i takt med en förändrad verklighet (sexual- och vissa andra brott förövalade över internet är ett tydligt exempel) eller förändrade värderingar i samhället (enligt kriminologisk forskning finns dock, skall understrykas, ringa stöd för att befolkningen skulle tycka att straffen borde vara strängare vid brott mot person) – men inte sällan framstår det som att sättet på vilket förslag ges och ofta genomförs mer än något annat handlar om att ha ett tacksamt verktyg för att väcka uppmärksamhet och sympati hos en rörlig väljarkår.

Sexualbrotten är ett område inom vilket ovan nämnda tendenser varit framträdande under senare decennier. Många av dessa förändringar har varit välmotiverade (så exempelvis de som föranletts av ambitionen att hantera de sexualbrott som riktar sig mot barn i ”egna” renodlade stadganden), medan andra har framstått som mindre väl motiverade, med beaktande av värdet av stabilitet, i fråga om brottsrubriceringar, rekvisit, straffskalor och annat.

Betänkandets bedömningar och förslag

1. Köp av sexuell tjänst, BrB 6:11

Utredningen föreslår dels (a) att kravet på dubbel straffbarhet skall behållas för brottet köp av sexuell tjänst, dels att brottet skall gradindelas (i en ”normal” och en grov variant), främst i syfte att annat och strängare straff än dagsböter skall användas för fall där omständigheterna anses vara så försvårande att brottet bör anses som grovt.

(a) Fakultetsnämnden *instämmer* med utredningens bedömning att kravet på dubbel straffbarhet skall upprätthållas för brottet köp av sexuell tjänst. Det saknas tillräckligt vägande skäl att för denna brottstyp göra avsteg från detta grundläggande krav.

(b) Fakultetsnämnden *avstyrker* utredningens förslag rörande gradindelning av brottet.

Skälen härför är de följande. Alltsedan den s.k. sexköpslagen trädde i kraft, har en av lagstiftaren framkallad oklarhet rått i fråga om vad som faktiskt (främst) *skyddas* genom kriminaliseringen: individintressen eller andra och vagt formulerade ”samhälleliga”

intressen. Om sexköp hade förts fram som ett renodlat brott mot person – på samma sätt som exempelvis våldtäkt – så hade lagstiftaren haft att beakta frågor relaterade till samtycke, frivillighet m.m. hos säljaren, och därmed också med behovet av att skilja mellan fall och fall. I och med brottet fördes fram som riktat också mot allmänna intressen (med konsekvensen att den individuella säljaren s.a.s. inte kunde förfoga över samtliga brottets skyddsintressen, och därmed inte över brottet) har sådana diskussioner undvikits.

Domstolarna synes, inte minst efter HD:s dom i NJA 2001 s 527, ha uppfattat brottet främst som riktat mot allmänna eller ”samhälleliga” intressen, inte individens (d.v.s. säljarens). Detta har bidragit till en ganska schabloniserad straffmätning för köp av sexuell tjänst, där individuella skillnader i säljarens situation inte bedömts som särskilt utslagsgivande för straffvärdebedömningen.

Den utredning (SOU 2010:49) som för några år sedan hade att utvärdera bl.a. praxis rörande köp av sexuell tjänst fann det otillfredsställande att straffen regelmässigt stannade vid dagsböter, och angav ett antal omständigheter som borde anses vara försvårande (och som då skulle kunna leda till annan och strängare påföljd). De omständigheter som angavs var alla mer eller mindre direkt knutna till den enskilda, konkreta säljarens situation. Utredningen menade också att (processrättslig) målsägandestatus borde kunna ges i fler fall. Utredningens uttalanden i dessa delar illustrerade en glidning i synsätt, mot att brottet *mer* sågs som ett brott mot person. Men fortsatt har rätt alltför stor oklarhet i frågan om skyddsintresse(n) och innehavare. Ett skäl till att domstolarna därefter inte har hörsammat uppmaningarna till strängare straff är att klarhet fortsatt saknas i fråga om vad brottet menas angripa.

I föreliggande betänkande ges heller inte uttryck för någon tydlig åsikt i denna fråga, samtidigt som de omständigheter som anses bära medföra att brott enligt stadgandet skall bedömas som grovt i mycket förutsätter ett mer individualiserat synsätt och tar sikte på den enskilda säljarens situation (i förslaget till ny lydelse hos ett andra stycke i stadgandet anges att det särskilt skall beaktas ”om den som utfört den sexuella tjänsten befunnit sig i en utsatt situation eller om gärningen annars varit av hänsynslös art”).

Fakultetsnämnden menar att den av utredningen föreslagna förändringen inte bör genomföras förrän det klagas mot vad eller vem lagstiftaren menar att brottet huvudsakligen riktar sig. Det bör formuleras tydligare än att det finns ett samhälleligt intresse av att motverka könshandel.

2. Köp av sexuell handling av barn, BrB 6:9

Utredningen föreslår dels att brottsrubriceringen skall förändras från ”köp av sexuell handling av barn” till ”utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling”, dels att en grov variant av brottet skall införas (”grovt utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling”).

Fakultetsnämnden *avstyrker* utredningens förslag till ny brottsrubricering eftersom det inte framförs tillräckliga skäl för att genomföra en sådan förändring (se ovan under ”Allmänt”).

Fakultetsnämnden har inga synpunkter på införandet av en gradindelning för brottet (se även här ovan under ”Allmänt”).

3. Oaktsamhetskravet i relation till ålder, BrB 6:13

I och med det fokus som under senare decennier satts på sexualbrott riktade mot barn, som i vart fall i vissa hänseenden gör hänsynstagande till ålder viktigare än tidigare, är det naturligt att uppmärksamma det stadgande i sexualbrottskapitlet, BrB 6:13, som i relation till *målsägandens ålder* medger undantag från det generella uppsåtskrav som annars gäller i kapitlet: i relation till målsägandens ålder kan även oaktsamhet duga. Fakultetsnämnden delar till fullo utredningens uppfattning att den (noggranna) praxisgenomgång som görs visar på att där finns relativt stora problem i stadgandets hittillsvarande tillämpning, samt att tillämpningen i vissa delar är för snål (i bemärkelsen att fler fall borde ha bedömts som oaktsamma). Utredningen föreslår en språklig omredigering av stadgandet. Fakultetsnämnden *tillstyrker* utredningens förslag till ändrad lydelse av stadgandet.

Fakultetsnämnden vill dock tillägga två saker:

(1) Utredningen borde, i och för arbetet med dessa delar av betänkandet, ha lagt mycket mer kraft på allmänna frågor relaterade till uppsåt och (i synnerhet) oaktsamhet. Dessa delar, som hade kunnat fungera som ”kartor” för läsningen av rättsfallen, är i utredningens betänkande tämligen obearbetade, något som gör att rättsfallen inte kan avvinnas alla poänger och att diskussionen kring förändringar av stadgandet blir svår att föra. Mer hade behövt sägas exempelvis om relationen mellan begreppsparen (1) ”normal” oaktsamhet – grov oaktsamhet och (2) medveten oaktsamhet – omedveten oaktsamhet. Att en oaktsamhet är medveten behöver inte innebära att den bör anses vara grov, och att en oaktsamhet är omedveten behöver inte innebära att den *inte* bör anses vara grov. Detta hade behövt utvecklas i relation till det rekvisit (och de brottstyper) som här är fråga om.

Vidare hade mer bort sägas, på ett mer generellt plan, om vilken grad av oaktsamhet som skall vara tillräcklig för ansvar (mer än att området skall göras vidare än vad det tidigare har varit). Den grad av oaktsamhet – den avvikelse från det oaktsamma – som krävs för ansvar *skiljer sig mellan brottstyper* också när det rör sig om ”normal” (d v s inte ”grov”) oaktsamhet. I exempelvis trafikbrottslagens (1951:649), som givetvis inte berörs i stadgandet, 1 § anges att vägtrafikanter som ”i väsentlig mån” brister ”i den omsorg och varsamhet som ... betingas av omständigheterna” skall hållas ansvarig för vårdslöshet i trafik. I andra stadganden finns inte något sådant i själva lagtexten angivet krav på ”tröskel”; kraven kan därför vara olika i olika stadganden/regleringar (se här t ex, för en intressant illustration, NJA 1996 s 590, där åtal enligt TBL 1 § ogillades men åtal enligt BrB 3:8, vållande till kroppsskada, bifölls). Men även i straffbud som inte genom ett rekvisit uppställer något explicit krav som höjer ”tröskeln” för straffbar oaktsamhet menas en sådan tröskel existera, se exempelvis praxis rörande BrB 3:6, vållande till annans död.

Sammanfattningsvis hade i dessa delar mer arbete behövt läggas på att förankra utredningens ställningstaganden i straffrättens allmänna del; det framstår närmast som att sådana frågor närmast ”diskats av” utan större omsorg.

(2) De förändringar som behöver genomföras för en bättre tillämpning av BrB 6:13 har i hög grad att göra med hur utredningar bedrivs och bevisning presenteras för domstolen.

Skall stadgandet i 6:13 kunna användas på ett mer ändamålsenligt sätt kommer detta också att kräva resurser, inte bara på så sätt att flera tilltalade må komma att fällas och ådömas fängelsestraff, utan också med avseende på själva utredandet.

Remissvaret har på fakultetsnämndens uppdrag beslutats av dekanus, professor Jonas Ebbesson. Yttrandet har beretts av professor Claes Lernestedt. Föredragande har varit utredare Karolina Alveryd. Yttrandet har expedierats av Juridiska fakultetskansliet.

Jonas Ebbesson

Karolina Alveryd